Издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

2009 жыл 12-чи январь, баш кюн. № 1 (18102)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ **ВРЕМЯ** ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

«Гражданланы бир-бир къауумларына жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн этген къоранчларын къайтарыуну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы «Гражданланы бир-бир къауумларына жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн этген къоранчларын къайтарыуну юсюнден» Законун къабыл кёрюрге.

2.Бу Законну Къабарты-Малкъар Республиканы Президентине къол салдырыр эм халкъгъа туура этер ючюн жиберирге.

3.Бу Бегим къабыл этилген кюнден кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели БЕЧЕЛЛАНЫ И.

Нальчик шахар, 2008 жылда 13-чю ноябрьде, №1535-П-П

Гражданланы бир-бир къауумларына жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн этген къоранчларын къайтарыуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы

ЗАКОНУ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти 2008 жылда 13-чю ноябрьде къабыл этгенди

Бу Закон Россей Федерацияны гражданларыны бир-бир къауумларына жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлеуде социальный болушлукъ этиуню мадарларын тохташдыргъан нормативлеринден, аннотациядан, жашауда бардырыр мурат бла къабыл этилгенди.

1-чи статья. Бу Закон къайсы сферада жюрютюледи

1.Бу Закон Россей Федерацияны «Черн обыль АЭСде катастрофаны кезиуюнде радиация бла уланнган гражданланы социальный къорулауну юсюнден» 1991 жылда 15-чи майда чыгъарылгъан 1244-1 номерли Законуна, «Ветеранланы юслеринде» 1995 жылда 12-чи январьда чыгъарылгъан 5-ФЗ номерли федеральный законнга, «Россей Федерацияда инвалидлени социальный къоруулауну юсюнден» 1995 жылда 24-чю ноябрьде чыгъарылгъан 181-ФЗ номерли федеральный законнга, «Семипалатинск полигонда ядро сынауланы кезиуюнде радиация бла уланнган гражданланы социальный гарантияларыны юслеринден» 2002 жылда 10-чу январьда чыгъарылгъан 2-ФЗ номерли федеральный законнга тийишлиликде жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде социальный болушлукъ алыргъа эркинликлери болгъан гражданлагъа жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн этген къоранчлары ючюн компенсация тёлеуюн тап халгъа келтиреди.

2.Законну гражданланы Россей Федерацияны законодательтосунда кёргюзтюлген башха къауумлары да хайырланыргъа боллукъдула, аны ючю бу статьяны 1-чи кесегинде кёргюзтюлген норматив актларгъа да жайылады.

2-чи статья. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлеуде

Социальный болушлукъгъа эркинликлери болгъан гражданла жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъны къабыл этилген ставкалагъа бла тарифлеге кёре Россей Федерацияны Жашау журтла бла байламлы кодексини 155-чи статьясында тохташдырылгъан болжаллада толусунлай тёлейдиле.

3-чю статья. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде этилген къоранчларны къайтарыу

1.Бу Законнга тийишлиликде жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде социальный болушлукъ берииуню мадарларын Къабарты-Малкъар Республиканы халкъны социальный къоруулау органлары жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде этилген къоранчларын ай сайын ачха компенсация халда къайтарадыла.

2. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде этилген къоранчла ючюн ай сайын ачха компенсация тёлеуню жоругъун Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу тохташдырады.

4-чю статья. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде социальный болушлукъ алыргъа эркинликлери болгъан гражданлагъа жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн этген къоранчлары ючюн компенсация тёлеуню тап халгъа келтиреди.

2.Законну гражданланы Россей Федерацияны законодательтосунда кёргюзтюлген башха къауумлары да хайырланыргъа боллукъдула, аны ючю бу статьяны 1-чи кесегинде кёргюзтюлген норматив актларгъа да жайылады.

2-чи статья. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде

Социальный болушлукъгъа эркинликлери болгъан гражданла жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлеуде социальный болушлукъ этиуню мадарларын тохташдырыр мурат бла къабыл этилгенди.

1-чи статья.Бу Закон къайсы сферада жюрютюледи

1.Бу Закон Россей Федерацияны «Черн обыль АЭСде катастрофаны кезиуюнде радиация бла уланнган гражданланы социальный къоруулауну юсюнден» 1991 жылда 15-чи майда чыгъарылгъан 1244-1 номерли Законуна, «Ветеранланы юслеринде» 1995 жылда 12-чи январьда чыгъарылгъан 5-ФЗ номерли федеральный законнга, «Россей Федерацияда инвалидлени социальный къоруулау органлары жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде этилген къоранчларын къайтарыу компенсация халда къайтарадыла.

2. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде этилген къоранчла ючюн ай сайын ачха компенсация тёлеуню жоругъун Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу тохташдырады.

4-чю статья. Жашау журт эм коммунальный жумушла ючюн хакъ тёлегенде социальный болушлукъ алыргъа эркинликлери болгъан гражданлагъа жашау журтла эм коммунальный жумушла ючюн этген къоранчлары ючюн компенсация тёлеуню тап халгъа келтиреди.

2.Законну гражданланы Россей Федерацияны законодательтосунда кёргюзтюлген башха къауумлары да хайырланыргъа боллукъдула, аны ючю бу статьяны 1-чи кесегинде кёргюзтюлген норматив актларгъа да жайылады.

5-чи статья. Бу Законну кючюне киргени

Бу Закон 2009 жылда 1-чи январьдан кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти А.КАНОКОВ.

Нальчик шахар, 2008 жылда 29-чу декабрьде, №83-РЗ

ЖЕТИШИМ

Айтхылы устала багъасын чыгъаргъандыла

Россей Федерацияны Культура министерствосу «Россейни жаш фахмулары» деген битеуроссей конкурсда хорлагъанлагъа сыйлы саугъала бла дипломла бергенди. Ол кеси да жыл сайын бардырылады.

2008 жылда бу даражалы саугъагъа бизни республикадан сегизеулен тийишли болгъанды. Хар фахмулу сабийге он минг сом берилгенди. Аланы санындады Этезланы Сапира да – Тырнаузну искусстволарыны сабий школуну окъуучусу. Ол «Хореография искусство» деген номинацияда онглу болгъанды.

Сапираны устазы Юлия Георгиевна Майборода искусстволаны сабий школунда ишлеген КЪМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерствосундан биюсюрею къагъат алгъанды.

- Хореографияны бёлюмюнде Сапира тёртюнчю жыл юйрененди. Бек къаты ишлей биледи, фахмулуду, насыпха, саулугъу да игиди,- дейди сохтасыны юсюнден Юлия Георгиевна. – Сапира бир къауум республикалы эришиулеге бла фестивальлагъа къатышханды эм алада бек иги кёрюмдюле кёрпюгтенди. Ызы бла уа халкъла аралы конкурсда уллу жетишими бла къуундыргъанды бизни.

Ол а анга бошунлай келмегенди. Харкюннгю юйрениулериндене сора да, бизге Музыка театрны баш балетмейстери Роза Хакулова да методика жаны бла болушлукъ этеди.

Этезланы Сапира Тырнаузну 3-чю номерли орта школуну 7-чи классында окъуйду. Искусстволаны школуна уа аны анасы келтирген эди. Къызы тепсерге юйренсин деп этгенди ол алай. Хореография бла тынгылы кюреширгеди къызыкъны мураты уа.

Гюзель Апанаева Этезланы Сапираны саугъалагъан кезиу.

Кёп болмай а Сапира бла аны насийхатчысы энтта да Москвагъа учхандыла. Бу жол РФ-ни Культура министерствосуну чакъырыуу бла. Ала бла бирге дагъыда Ахматланы Лейля бла аны концертмейстери Лариса Анатольевна Дриттенпрейс да баргъандыла. Лейля да бек фахмулу къызчыкъды, ол да школну хореография бёлюмюнде окъуйду.

Ара шахарда «Россейни жаш фахмулары» деген ат бла чыгъармачылыкъ школну эришиую бардырылгъанды. Аны РФ-ни Культура министерствосу, Халкъла аралы программаланы директориясы Россейни Гнесинле атлы музыка академиясы эм Игорь Моисеев атлы къырал халкъ тепсеу ансамбльни школа-студиясы бла бирге бардыргъандыла. Чыгъармачылыкъ школну ишине Россейни бир къауум областьларындан делегацияла да къатышхандыла, ол санда Татарстан, Удмуртия, Саха (Якутия) эм Къабарты-Малкъар да (бизни республикадан ары жаланда тырнаузчула баргъандыла).

- Школну программасы бек сейирлик эди,-дейди аны юсюнден айта Юлия Майборода. - Классика тепсеулени бла мастер-классланы Россейни халкъ артистклары Галина Крапивина бла Гюзель Апанаева бардыргъандыла. Ала Москваны Станиславский эм Немирович-Данченко атлы музыка театрында бла Игорь Моисеев атлы къырал академия ансамбльни школа-студиясында болгъандыла. Бизни сохталарыбызгъа уа ол не жаны бла да бек магъаналыды.

Андан сора да, биз Москваны Музыка театрыны «Таш гюлле» деген постановкасыны репетициясында болгъанбыз. Аны Григорович кеси бардыра эди. Дагъыда Москваны консерваториясыны Уллу залында ара шахарны симфония оркестрини концертине да къарагъанбыз. Россейни миллет симфония оркестрини Музыканы халкъла аралы юйюнде болгъан концерти да бек иги эди. Ара шахарны бек ариу эм сейирлик жерлерине экскурсия да болгъанды.

Ахыр кюн а Россейни Гнесинле атлы музыка академиясында «Россейни жаш фахмулары» атлы битеуроссей конкурсда хорлагъанланы саугъалау болгъанды. Игорь Моисеев атлы ГААНТ-ны школа-студиясыны директору Гюзель Апанаеваны къулундан алгъанды дипломну Этезланы Сапира. Алгъышлауладан, саугъалауладан сора уа хорлагъанла кеслери бергенди байрам концертни.

Москвадан къайтхандан сора Сапира бла аны насийхатчысы бютюнда кёлленип ишлейдиле. Быйылны февраль айыны ахыр кюнлеринде Сочиде бардыруллыкъ кезиую халкъла аралы конкурсха хазырланадыла энди ала.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

ФЕСТИВАЛЬ

Назирге алтын чурукъ кийдиргендиле

Башкъортостанны бла бизни республиканы арасында культура байламлыкъ жылдан-жылгъа кючюю бола барады. Малкъар театр, эстрада жырчыла анда бардырылгъан фестивальлагъа къатышханлай турадыла. Энди тепсеучюлерибиз да анда атларын иги бла айтдыра башлагъанна ушайды.

Кёп болмай хореограф, балетмейстер Къудайланы Мухтар кесини сохтасы, элбурсчу жаш Журтубайланы Назир бла «Байык» деген тепсеу фестивальгъа къатышып, эм сыйлы – «Байык» атлы саугъагъа – тийишли болгъандыла.

Бу эришиую Башкъортостанны республикалы телевидениясы бла Культура эм миллет политика министерствосу бирге къурагъандыла. Анга къонакъбайладан сора да, къоншу республикаланы тепсеучюлери, башха жерледен келгенле да къатышхандыла. Шимал Кавказдан Чеченден «Вайнах» къырал тепсеу ансамбльни эки солисти къамала бла номерлерин кёргюзтгендиле, къалмукълу жаш, хореография училищени окъуучусу Мерген Уланов а миллет тепсеуню тепсегенди. Журтубайланы жашлары, «Къушбий» деген тепсеуге аякъ бурунларында юч минутну ичинде барып, къушну сыфатын кёргюзтгенди.

- Юч минутну ичинде аякъ бурунларында тургъан тынч тюйюлдю. Тепсеучюлени бары да барадыла ол халда дерге боллукъду. Алай кёпле бармакъларын бюкген этедиле. Битеу профессионал тепсеучюлени ичинде аякъ бурунларында бек ариу сюелген бюгюнлюкде Журтубайланы Назирди, - дейди Къудайланы Мухтар.

Мухтар кеси уа эришиую жюри къауумуна киргенди. Ол анга къатышхан артистлени хар бирини юсюнден оюмун да билдиргенди. Аны профессионал даражасын, уллу сынаугъ белгилеп, Къудай улуну телевидениягъа, радиогъа да чакъырып, интервьюла алгъандыла. Заман аз болгъаны себепли уа жаланда орус тилде чыкъгъан газетни журналисти бла тюбешгенди ол.

Назирге уа уллу жетишими ючюн алтын чурукъ («Байык» саугъа) бла агъанчдан ишленген, жарыкъ тюрсюнле бла боялгъан табакъ бла къашыкъла бергендиле.

Жаш тепсеучюге, хорламы бла алгъышлай, мындан ары андан да уллу жетишимле тежейбиз!

САРАККУЛАНЫ Асият.

Республиканы атламлары

Жерлешлерин унутмайдыла

Жангы жылны аллында Исламей элде жашагъанлагъа аланы жерлешлери ахшы саугъа этгендиле. Энди республиканы уллу эллериндеи биринде жашагъанла орамларында къоркъмай жюрюргe боллукъдула - аланы чыракъла жарытадыла.

Орамлагъа ток тартыр ючюн, эки миллион сомдан артыкъ кеткенди. Аны уа бу элде тууп ёсген, шёндю уа Москвада жашагъан Муаед Кунижев бергенди. Бахсан районну башчысы Альберт Коздохов а керекли техника бла жалчытханды. Декабрь айда битеу да алты километрден артыкъ электроуз тартылгъанды.

Кючлю кёпюр

Кременчуг-Константиновское юйде Куркужин сууда жангы кёпюр хайырланылыргъа берилгенди. Элни огъары жанында жашагъанла алгъынны кёпюрден къыйналып ётгендиле. Ол асыры тозугъаргъандан, бузулуп тюшерге аздан къалып тура эди.

Жангы кёпюрню «Каббалкмострой» бир да болмагъанча къысха заманны ичинде ишлеп бошагъанды. Энди, былай къарагъанда, гитче эм шош кёрюнген черек, кётюрюлюп, къутуруп келсе да, аны тепдираллыкъ тюйюлдю. Аны юсю бла къуру адамла угъай, машинала да жюрюргe боллукъдула.

Эм сейирлик ишле - бир китапда

Сабийлеге деп малкъар тилде чыкъгъан «Нюр» журналны редакциясы, битеу номерлени да бирге жыйыштырып, китап этип эгинчи керге чыгъарады. Биринчиси журналны онжыллыгъына, экинчиси уа 25-жыллыгъына аталгъанды.

Арт жыллада чыкъгъан материалла жыйыштырылгъан китапда сабийлеге эм аланы юслеринден жазылгъан назмула, хапарла, жомакъла, аны къой, бир актлы пьесала окъуна басмаланнгандыла. Авторланы интернационал къауумуна къарачайлылагъа, къабартылылагъа, оруслагъа анда энчи жер бёлюннгенди.

Китап ариу тышланыпды, анда кёп суратла бардыла.

Сабийчиклени къуундыргъандыла

Жангы жылны аллында Бахсан районну Кременчуг-Константиновское элинде ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийле тургъан интернатда жандаурулукъ иш этилгенди. Бир ненча бизнесмен къыйын жашау болумгъа тюшген жашчыкъларгъа бла къызчыкъларгъа къонакъгъа саугъала бла келгендиле.

Бу юйде жашагъан сабийчиклеге биринчи кере болушлукъ этип Россейни ФСБ-сыны Къабарты-Малкъарда управлениясында ишлегенле башлагъан эдиле. Ызы бла алагъа республиканы Правительтосу, РФ-ни МЧС-ини КъМР-де Управлениясыны келечилери, Бахсан районну администрациясы, «Единая Россия» политика паритяны КъМР-де регион бёлюмю да къошулгъандыла. Бу жол а чекистлени башламчылыкъларын Бахсан райондан бир ненча бизнесмен къабыл кёргендиле.

Ала жашчыкъланы бла къызчыкъланы байрамлары жарыкъ болурча къолларындан келгенни аямагъандыла. Ала къаллай саугъала сюйгенлерин алгъадан окъуна билген эдиле. Сабийледен хар бири ол саугъадан тышында татлы ашарыкъла эм илляула да алгъандыла.

Бюгюнлюкде интернатда жыл санлары тёртден онсегизге дери жетген 58 сабий жашайды. Аланы бир къаууму къолайсыз юйюрледендиле, башхалары ёксюзледиле. Кёбюсю сакъатладыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Ипотека

Къытлыкъгъа да къарамай

Арт кезиуде битеу дунияны да къысхан ахча къытлыкъны юсюнден хапарла жюрюгенлей турадыла, анга къажау мадарла да сюзюледиле. Ол кёп тюрлю сферагъа, ол санда банклагъа бла коммерция организациялагъа да, къытылгъанды.

Ипотека кредитлени бериу тохтатылгъанды деген хапар а халкъны артыкъда бек къозыгъанды. Керти окъуна, ахча къытлыкъ бла байламлы банклану бир-бирлери аладан ёнкюч алгъанладан изленген жорукъланы къатыландырадыла, башхалары ставкаланы кётюредиле, жашау журтла алыргъа, ишлерге кредитле бериую ахырыда тохтатханла да бардыла.

Кредит алыргъа къыйын бола эсе, кёпле фатар, жашау къоллу болур муратларын юзерикдиле. Нек дегенде аланы багъалары асыры уллудан, орта къолайлы адамны аланы алыргъа къолундан келлик тюйюлдю.

Болсада, экспертлени оюмларына кёре, хал, биз суннганча, осал тюйюлдю. Шёндю юй, фатар сайларгъа, сатып алыргъа да башха заманладан эсе иги онгла къуралгъандыла. Нек дегенде жашау журтлагъа сурам бир кесек азайгъанды, алай эсе уа, аланы сатханла да багъаны тутуп турмайдыла.

Андан сора да, Къабартыны Малкъарны Правительтосу къурагъан «Республикалы ипотека корпорация» жашау журтла аллыкъларгъа ипотека займла бериую тохтатмагъанды. Корпорация жашау журтлагъа ипотека кредитле бериу жаны бла федеральный агентствону регион оператору болгъаны себепли займланы федеральный стандартлагъа кёре береди. Аны онгу башха программаладан эсе уллуду.

«Къабарты-Малкъар республикалы корпорация» ОАО-ну генеральный директору Максим Рудь айтханнга кёре, финанс рыноклада хал осалгъа кетгенине да къарамай, корпорацияны жуукъ заманлада ипотека займлану ставкаларын кётюрюр мураты жокъду. Аны къой, эндиге дери берилген займланы процент ставкалары, аланы къайтарыуну болжаллары да не тюрлю болумлада да тюрленирик тюйюдюле.

КъМР-де ипотека кредитле бла байламлы не тюрлю шартланы юслеринден да бу телефоннга сёлешип толу хапар билирге боллукъду: (8662) 40-46-04.

Карина ВАЛИЕВА.

Таш да береди дерс...

2 бет

Келир ыйыкъгъа

TV-ны, радиону

ПРОГРАММАЛАРЫ

3 - 4 бетле

ДУНИЯДАН ХАПАРЛА

Отунлагъа кёчедиле

Украинаны башчылары, артыкъда «Нафтогазны» оноучулары, Европаны къыралларына бу республиканы жери бла баргъан россейли газны бермей тохтатханлар кёплени апчытханды, артыгъыракъда Болгарияны. Анда больницала болмасала, башха учреждениялa, предприятияла ишлерин тыйгъандыла, халкъ юйлерин отун бла жылытыргъа кюрешеди, предприятияла эки-юч кере багъа болгъан мазутну хайырланадыла. Ол а, ырысхы жаны бла ауур жюк болгъандан сора да, табигъатха уллу заран келтиреди.

- Украинаны россейли газны урлауун, неда этип, тыяргъа керекди, - дегенди РФ-ни Правительтосуну Председатели Владимир Путин. Аны алай айтханына, жууапхача, украиннлы сюд а россейли газны Украинаны территориясы бла Европагъа барыуун тыяргъа деп оноу этгенди.

Эксперт комиссияла къуралгъандыла

Россейни Правительтосуну башчысы Владимир Путинни башламчылыгъы бла россейли газны Украинаны территориясына ол 9 быргъы бла къаллай бир баргъанына эм ала бла республикадан Европаны къыралларына къаллай бир газ жетгенине контроллукъ этерик эксперт комиссияла къуралгъандыла. Ала Россейни, Евросоюзну эм Украинаны келечилериндиле.

Къажау тургъандыла

Кёп къыралланы ара шахарларында жашагъанла, Израильни Палестинагъа къажау къанлы ишине оюмларын билдирип, уллу демонстрацияла этедиле, АБШ-ны эм Израильни посольстволарына алларында митингле бардырадыла, АБШ-ны президенти Джордж Бушну суратларын чурукъла бла урадыла, декабрьде Иракда башланнган «чурукъ урушну» андан ары бардыра.

Суукъла абызыратадыла

Европаны къысхан суукъла бла терен къар автотранспортну онгун алгъандыла. Учхалауукъ эм къар басхан жоллада баралмай къалгъан машиналадан кёп километрлеге созулгъан «пробкала» къураладыла, аварияла боладыла. Жолланы тазалаучу техника жетишмегенини хатасындан шахарлада орамланы бла майданланы къар басханды.

Бир-бир жерледе къарны теренлиги 50-60 сантиметрди, хауаны температурасы -5,-8 градусду. Тийишли службала бу къыйын хауа болумлада машинала бла жолгъа чыкъмазгъа кюрешигиз деп, билдириуле этедиле.

Басмагъа **ХУЧИНАЛАНЫ Ануар** хазырлагъанды.

СЕМИНАР

Таш да береди дерс...

Къайсынны бу сёзлери бла башланнган эди Нальчикни жетинчи номерли школунда озгъан жылны ахыр кюнлеринде бардырылгъан малкъар тилден устазланы семинарлары. Омакъ жасалгъан кабинетде, анга таулу музей дерге окъуна тийишлиди, ол жазыучуларбызны суратлары, халкъыбызны бурунгу киймлери, тюрлю-тюрлю юй адырлары бла жасалгъан жерде бардырылгъанды.

Семинарны ишине жазыучу, фольклорчу Таумырзаланы Далхат, «Заман» газетни къуллукъчулары да къатышхандыла. Дерсни он школну малкъар тилден бла литературадан устазы Чыпчыкъланы Мадина бардыргъанды. Алгъа ол окъуучуланы бери келген кюнакъла бла танышдыргъанды, ызы бла къаяланы, ташланы, таулары, эски суратланы юсленде айтханды.

Мадина дерсин багъалы ташладан ишленнген минчакъланы, сыргъаланы юсленде сейир хапарлары бла башлайды. Сабийле тарулу жазыучуланы ташлагъа, таулагъа жораланнган назмуларын кёлден айтадыла. Айхай да, биринчи тизгинле Къайсын жазгъанла эдиле. Ызы бла Зумакъулланы Танзиляны, Бабаланы Ибрагимни чыгъармаларын окъуйдула.

Андан сора уа нарт оюнну башладыла. Окъуучула бир бирлерине жюн халыдан этилген топну атадыла. Тутхан адам а таш, тау бла байламлы нарт сёзле айта эди. Сабийлеи ариу, шатык сёлешгенлерине кюнакъ устазла да сейир этдиле. Миллет кийим кийген кызычыкъ бла жашчыкъ «Минги тауну» жырладыла, тепседиле.

- Бизге таулула дап нек айтадыла? – деп сорду устаз сохталадан.

Ала уа бирден: «Таулу – тауда жашагъан адам. Аны ата журту - таула, бизге аланы бек сюебиз, ала бла ёхтемленебиз. Ала бизни тыпырыбыздыла!» - дедиле.

Семинарда тауланы юсленде да кёп хапар айтылды. Элбрусну къарачай-малкъар халкъда жюриген атлары саналды. Аланы магъаналары ачыкъланды. Минги тауну бла Казбекни арасында бек бийик тау чукуйла Малкъарда болгъанлары да эсгерилди. Анга устазла, окъуучула да уллу эс бурдула.

Бурун заманладан бери адамла ташлагъа табына келгенди. Таулада жашагъанлагъа уа ол шарт бютюнда жуукъкъду. Сёз ючюн, Чегемде Тотурну ташы, Бызынгыда Къош ташла, Къарачайда Элия таш, Ырыс таш дегенча. Бахсан ауузында уа Уллу тау тийресинде Аналыкъ таш деп да барды. Анга уа бюгюнлюкде да, узакъ жерледен келип, тилек этедиле. Ташлагъа иймануылукъ уллуду. Алагъа къарап, таулула тёзюмлюлюкге, сабырлыкъгъа юйреннгенди. Къыйынлыкъларгъа чыдамлы болгъандыла.

Ташланы юсленде да фольклорчу, жазыучу Таумырзаланы Далхат кёп сейир хапар айтханды. Ары келгенле анга сюйюп тынгылагъандыла, ызы бла соруула да бергендиле.

Шахарны билим бериу департаментини методисти Бечелланы Сакинат, устазла Жеттеланы Светлана, Созайланы Асият, Алтууланы Зухура, Тюбейланы Сафият эм башхала Чыпчыкъланы Мадинаны дерсине бийик багъа бичгендиле.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса. СУРАТДА: Чыпчыкъланы Мадина дерс бардыргъан кезиу.

Къадар

Жашау сынап юйретгенди

Гызыланы Жараштыны алты къызы бла юч жашы болгъандыла. Ала, таматала юйретип келген намыс-тёрени аммай, бир бирлерин таукел этдирге ёсгендиле. Аталары ёлгенден сора юйню къыйынлыгъы тамата къарындашлары Хабибуллаханы бойнуна тюшеди.

Ол, бурун малкъар адетдеча, оноуну къолгъа алып, гитчелери аны айтханындан чыкъмагъанлай, бир бирни ангылап жашагъандыла. Бир кезиуде Хабибуллах Мусукаев атлы колхозну председатели окъуна болгъанды. Аны гитче къарындашы Магомет а Тырнауузну «Молибден» руднигини алчы ишчилеринден бири эди. Ол бек къарыулу жаш эди кеси да. Руднике жюрюген къыйын жоллада машина бузулуп, шахтагъа керекли затланы заманында келтиралмасала, жетишмеген затланы аркъасына кётюрюп, башына чыгъарып тургъанды. Аны ючюн руднике ишлегенле аны бек ариу кёргендиле, пелиуаннга да санагъандыла.

Алай 1940 жылны жаз башы бу юйюрге угъай, битеу элге да бушуулу жыл болады. Жыйырма экижыллыкъ Магомет замансыз дунияндан кетеди.

Бюгюнлюкде Тырнауузну орамларындан бири Магометни атын жюрютеди, тенглери уа жыр къурашдыргъандыла анга. Дагъыда бу шахарны музейинде Гызыланы Магометни юсюнден кёп ариу сёз жазылып, сураты да тагъылып турады.

1941 жылда Уллу Ата журт уруш башланады. Хажиосман Шимал Кавказда партизан къымылдаугъа къатышады. Халкъыбыз Орта Азиягъа кёчюрюлгенде, миллети бла бирге къарындашы Хабибуллах, эгечлери Таужан, Маржан, Фатимат, Айшат, Шахадат бла Каскелен районну Чемолгъан элине тюшедиле.

Тамата къарындашлары Хабибуллах ангылауу да болгъан, ол кёллю адам эди. Аны эслеп, жашны Каскелен ГЭСни директоруна саладыла. Хажиосман да аны къолунда ишлеп турады. 1947 жылда Беккиланы Османны къызы Лейля бла ала юйюр къурайды. Малкъар халкъгъа эркинлик берилгенинде, Хажиосманны юйюрю Огъары Бахсанга къайтады.

Хажиосман да, кёрген къыйынлыкъларын кётюралмай, къыйын аурийду. 1965 жылда март айда, юй бийчесине сабийлени да къоюп, дуниясын алышады.

Жашлай эри ёлюп, ёксюзле ёсдюрген алай тынч тюйюл эди. Алай болгъанлыкъгъа, таулу тиширыу, тюбеген къыйынлыкъларына хорлатмай, бюгюлмей, сабийлени барына да бийик билим алдыргъанды, миллетде жюрюген ариу къылыкълагъа, намысха юйретгенди.

Хар зат да тап къурала башлайды. Алай Лейлягъа кёп къууландыргъа тюшмеди. Тамата туудугъу Рамазан Прибалтикада къозгъалыуланы кезиуюнде душман огъу тийип, анда жан бергенди. Аны ызындан уллу жашы Магомет ёлген 50-жыллыгъында. Аланы кётюралмай, Лейля тёшек болады.

Гитче жашы Берт, иши уллу, къыйын да болуп тургъанлай, анасын элтмеген жери, анга изламеген мадары къалмайды. Къызы Шамса, ишин да къоюп, кече-кюн демей, анасыны къатындан кетмей, кеси жашауун да къураялмай къалгъанды. Алай буйрукъдан къутулур амал болмаз. Сегиз жыл тёшекде туруп, 2005 жылда Лейля дуниядан кетгенди.

Башында айтханыбызча, Хажиосман бла Лейля жети сабий ёсдюргендиле: Зухура, Магомет, Люля, Люаза, Шамса, Берт, Лариса. Аладан 19 туудукъ, туудукъладан да 15 сабий бардыла. Барыла да, киеулени, келинлени да къошып - 52 адам боладыла.

Бу кюйню уа Гызыланы Магометге тенглери жазгъан эдиле:

Боз чепкени бла бир атны келеди,
Бизни Магометге ушагъан.
Ол ёлгенди дейле, эшитирсиз хапарын,
Анга сукъланыучу къушладан.
Гызыланы жигит алай айтхан эди,
Бу дунияны сизге кюйдум, деп.
Къосдама къаяны хазналарын ача,
Тынчлыкъсыз жанымы жойдум, деп.
Буз къатыш къар жауут, боран кётюрюлде,
Анга таула, ташла чыдарла,
Сен сюйюучю айланч жоллагъа, Магомет,
Энди тенг жашларынг чыгъарла.
Суху жауун жетип бир бек жибиттенди
Къыртыкъ башыны да жайлыгъын.
Сен баллагъан чынгыл къаяны чачыт,
Къыралгъа берирбиз байлыгъын.
Минги таугъа къарап ант этиучю эдинг,
Муратынга жетмей ёлмезге,
Кеси ёмюрюнгде ишде алчылыкны
Дунийда инсаннга бермезге.
Ай, Бахсан ауузунда жауунла жауалла,
Кёк да ачы – ачы кокюрей.
Ёлгенинги эшитип бла ачыудан юйдюк,
Санларыбыз аман титирей.
Къая тешиклеге ол сен салгъан лагъым
Бюгюн ахыр кере атылды.
Сени адамлыгъынг, ёттюр жигитлигинг,
Битеу Россейге айтылды.

АХМАТЛАНЫ Мариям.
Тырнауз шахар.

КОНКУРС

Эсселе жазаргъа да ёчдюле

«Юйюрню библиотекасындан окъуу китап» деген ат бла Юйюрню жылына аталып бардырылгъан битеуроссей конкурсну регион кезиуюню итоглары чыгъарылгъандыла. Анга сабийле, абаданла да къатышхандыла. Саулай да эришиуге онеки иш берилген эди: онбир эссе бла бир жомакъ.

Аны къауумуна КъМР-ни Билим бериу эм илму министерствосуну, дистанциялы билим бериуню Къабартыы-Малкъар республикалы арасыны, усталыкъны кётюрюуню институтуну келечилери кирген регион жюри ишлени игилеринден ючюсюн тохташдыргъанды. Аладан экиси Элбрус районну конкурсантларыныкъыладыла.

Биринчи жер Тырнауузда «Битеулю билим бериуню 6-чы номерли школуну» къошакъ билим берген педагогу Наталья Ванатиеваны «Анамы жаш заманыны, мени уа жашауууну окъуу китаплары» деген презентациясына берилгенди. Ючюнчю жерни районда кёшакъ билим бериуню «Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъларын айнытыуну арасына» жюрюген школчу къыз Амина Ёшмуратованы «Іннамы библиотекасындан окъуу китап» деген темагъа жазылгъан эссеси алгъанды.

Эки иш да конкурсну экинчи битеуроссей кезиуюне къатышыр ючюн, къуау комитетге жиберилгенди.

Анатолий ТЕМИРОВ.

Бокс

Биринчиликни жибермегендиле

Тырнауз шахарда 2008 жылда ахыр эришиуледен бири - боксдан Текуланы Маратны бла Муаед Дышекованы хурметлерине аталгъан жаш тёлю турнир ётдюрюлгенди. Ол «Геолог» спорт-саулукъ сакълау комплексде болгъанды. Анга республиканы бла Къарачай-Черкес Республиканы спортчулары къатышшандыла.

Алчылыкъны уа турнирни иелери - Элбрус районну спортчулары - башхалагъа бермегендиле. Биринчи жерлеге 1996-1997 жыллада туугъанланы араларында кеси ауурлукъларында Атталаны Ислам,Ностуланы Махти, Шахмырзаланы Магомет, Гюлюйланы Азамат, кёнделенчи Будайланы Азрет эм элбрусчу Сотталаны Хыйса чыкъгъандыла.

1994-1995 жыллада туугъанланы араларында уа биринчиле тырнауузчу Мурачаланы Руслан, кёнделенчиле Будайланы Илияс бла Ислам, Атмырзаланы Бузжигит, Тёжаланы Магомет, Байзуллаланы Алан, Малкъондуланы Залкъуф, элбрусчула Газаланы Юсюп бла Зураб Квициани эм быллымчыла Гюлюйланы Жабраил бла Кагаов Къууанч бла Уналанды.

Абадан къауумда уа (1992-1993 жыллада туугъанла) бек кючлюле тырнауузчула Байзуллаланы Хусей бла Уналанды Марат эдиле.

Эришиуде хорлагъанла бла призёрла Элбрус районну жаш тёлюню ишлери, физкультура эм туризм жаны бла комитетини грамоталарына, майдалларына эм сыйлы саугъаларына тийишли болгъандыла.

А. ТАЛАЕВ.

Ыспас

Врачны атын игилик бла сагъынабыз

Телефон бла иги хапар эшитсек, кёлюбюз кётюрюлюп, къалай бек къууанабыз. Газетге келген къагъытда уа иш тапсызыракъ хапардан башланады:

«Былтыр январьда тюш ала юйге бир жарсыулу ауаз сёлешеди, - деп агъады газет окъуучу Кючмезланы Замира. «Сиз Кючмезланы Жаннаны анасымысыз?.. Къызыгъыз шол арбазда жыгъылгъанды да, аягъы юсюне туралмайды»...

Мен школгъа къалай жетгеними билмейме, - дейди андан ары къагъытында жарлы ана. – Къызычыкъны ачы жилягъанына, аягъыны кёпчюгенине, баям, тёгеректе жарсымагъан, жан ауруттмагъан адам болмаз эди. Жаннаны терк болушлукъ машина бла республиканы сабий клиника больницагъа жетдиребиз. Бизге жаш врач тюбейди. Ол, сытыла тургъан сабийге къарай, кёп кюрешеди. Рентген сурат алгъандан сора уа аягъына гипс салыргъа эштедиле.

Артда билдим бу жаш адам ортопед-травмотология бёлюмде алчы хирург болгъанын. Къызны палатагъа келтиргенден сора врач Шамил Тлюстангелов саусуну багъаргъа эки амал болгъанын билдиреди. Иллазаровну аппаратын (халкъда жюрюген аты спица) салып, больницада кёп заманны тутаргъа неда сюекни сыннган жерине темир пластинкала жалгъарча операция этерге. Кыйынлыгъына да къарамай, операциягъа кёлленебиз.

Энди чогъож тюйюлме, Аллах шагъатды, онбиржыллыкъ сабийни жашауун биллай огъурлу врачха ышанганыма. Пластинкаланы кетергенден сора жангы операция жылда тенглери бла школна бек къууанама. Огъурлу врачны атын юйде терк-терк сагъына турабыз».

Солдан онгнга: анестезиолог Юрий Маслов бла Шамил Тлюстангелов.

Дубкиде республикалы сабий клиника больницагъа, аллай врача барына иги ийнанырыгъым да келмей, жетеме. Алай Кючмезланы Замира врачны адамлыгъына энчи эс бошнакъгъа бурмагъанлай а Шамил бла тюбеишп, ушакъ этип башлагъанылмай окъунаангылайма. Айтырын-къайтырын билген билимли адам. Быллай тукъуму биринчи кере эшиттеними айтанымда, врач адыгейли болгъанын билдирди. Шамил Владикавказны медицина институтун 1993 жылда бошагъанды. Андан сора келгенди шёндю ишлеген жерине да.

- Сабийлени асыры сюйгенден айыргъанма бу усталыкъны, - дейди Шамил Тлюстангелов. – Гитчечиклеге бакъгъан бек игиди, бек тынчды, хачыуунду. Мени, Кючмезланы Жаннаны анасы айтханча, башхаладан уллу энчилигим барды деп билалмайма. Ишими тынгылы этерге кюрешеме, аны бла бирге адамлыкъ шартланы да бир жанына быргъап окъймазгъа итинеме.

Кючмезланы юйюр кызыларын аягъы юсюне салгъан врачны Жангы жыл бла алгъашылайды. Сабийна адамла бар къадарда, жашау берекетли, насыплы, къолайлы боллугу баямды.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

АЛЬПИНИЗМ

Къыйын башланыу

Жылны къайсы кезиюнде да Минги таугъа ёрлерге сюйгенле кёпдюле. Элбрус излеу-къутхарыу отрядны тематасыны орунбасары Гюлюйланы Абдуллах билдиргеннге кёре, алада таугъа ёрлерге сюйген отузгъа жуукъ отряд регистрацияны ётгендиле. Алай, кюнню суукълугъу бла байламлы, муратларына аладан барысы да жеталмагъандыла.

Тёредеча, байрам кюнледе къутхарыучу отрядла саукюнлюк дежурство бардыргъандыла. Ол кюнле уа, былтырча, тынч ётмегендиле. Иш кёп болгъанды. Жарсыугъа, тау тёппеледен, жаралыладан сора да, ёлгенлени тюшюрюрге да тюшгенди.

Алай бла Шогенцуковну атын жюрютген тау тёппеден Адыр-Суугъа тюшген жерде къаядан бир альпинист кетгенди. Ол ёлгенди. Дагъыда Пастуховну тау жухуундагъы бузда, аякълары учуп, экеулен жаралы болгъандыла. Тёртюнчю январьда уа, тапсыз хауа болумлагъа да къарамай, учаргъа чыкъгъан бир сноубордчу ёлгенди.

Гюлюй улу айтханнга кёре, жыл аланы отрядха тапсыз башланнганды. Биринчи айыкъда беш къутхарыу операция бардырыргъа тюшгенди.

А. СОФРОНОВ.

Габоланы Адилгерий (суратда) ювелир усталыкъгъа ата къарындашы Мусабийден юйреннгенди. Шёндю жаш Прохладный шахарда «Ювелир» мастерскойда айырмалы чемерге саналады.

Суратны МАМАЙЛАНЫ Алий алгъанды.

Басма

Журнал окъуучуну ыразы этерикди

Жылны ахырында «Минги-Тау» адабият журналны ахыр - алтынчы - номери чыкъгъанды. Не бла къуурандыларды редакция окъуучуланы?

Ол «Балкария» фольклор - этнография къырал тепсеу ансамбльни 20-жыллыкъ юбилейине аталгъан материалла бла башланады. Аны аягъы юсюне салгъан Къудайланы Мухтарны статьясында коллективни къалай къуралгъанлыны юсюнден айтылады. Башха авторла да ансамбльни ал жылларда, бусагъатда жетишмелерин да ачыкълайдыла.

Бизни коллегабызгъа «Заман» газетни баш редакторуну орунбасары Беппайланы Муталипге бу айда 60 жыл толады. Журнал аны жангы пьесасын – «Тау Бёлляну» - басмалан, Толгъурланы Зейтун а аны лириксыны юсюнден жазгъанды.

Мында дагъыда белгили журналист Текуланы Жамалны 75-жыллыгъына да бурулгъанды эс. Окъуучу аны «Боракъа» деген повести бла шагъырейленирге онгу барды.

Поэзияны, хапарланы, илму статьяланы сюйгенле да бу номерде кеслерини сейирлерине кёре табарыкъдыла окъур зат. Халкъыбызны тарыхындан билирге излегенлени Тёппеланы Алимни бла Османланы Хыйсаны материаллары къууандырлыкъдыла.

Бу жол да редакция, «Къалам сынау», «Устаслагъа болушлукъгъа», «Чамхана» деген рубрикалагъа кертичи бола, Рахайланы Диананы назмуларын, Чочайланы Любаны статьясын эм Журтубайланы Махтини чам хапарларын басмалагъанды.

Номер Токумаланы Хусейн жарашдыргъан «Сёзбер» бла бошалады. Алайды да, «Минги-Тау» окъуучуланы ыразы этерикди.

Бизни корр.

АБИТУРИЕНТ

Юристле эм экономистле азайырыкъдыла

РФ-ни Билим бериу эм илму министерствосунда школланы быйыл бошарыкъла окъургъа къайры барыргъа боллукъларыны юсюнден вопрос сюзюлгенди.

Этилген оноу юристени, экономистлени эм педагогланы хазырлагъан бийик окъуу юйлеге бютюнда тапсыз тюшеди. Билим бериу эм илму министр Андрей Фурсенко аны бла байламлы бир ненча тарихни айтханды.

-Шёндюгю 7,5 миллион студентни кёп къалмай 2 миллиону экономистле бла менеджерледиле,-дегенди ол. -800 мингнге жуугъу юристледиле, дагъыда 600 минги педагогладыла. Бизде урунууну рыногуна аллай бир специалист керек болмагъаны белгилиди. Къыралыбызда шёндюгю экономика болум кризисге жетип турадысагъатда ишден бек алгъа башда айтылгъан специалистле эркин этиледиле.

Фурсенко сёзюнде назмулада тюбеучю тенглешдириу сёзлени окъуна хайырланнганды: «Абитуриентле къалайда сюйселе да, алайда ёсген хансла тюйюлдюле»,- деп чертгенди. Ол неда бу тюрлю усталыкъларгъа юйретиллик студентлени санын къырал тохташдырыргъа керекди-экономика эм урунууну рыногу излегенлерине кёре.

Билим бериу эм илму министерство аллай политиканы бир ненча жылдан бери да бардырады. 2004-2008 жылларда гуманитар усталыкъларгъа юйретген бийик окъуу юйледе бюджет жерледе окъугъанланы саны 18 процентге, педагогика билим алгъанланы саны 20 процентге, экономистле уа 32 процентге окъуна азайтылгъандыла. Быллай иш 2009 жылда да бардырыллыкъгъа ушайды. Правоведлени, экономистлени эм усталаны окъутхан вузлада бюджет жерле азайтуллыкълары шарт белгилиди.

Алай болгъанлыкъгъа, тюрлю-тюрлю техника усталыкълагъа («Информация къоркъуусузлукъ», «Геодезия и землеустройство», «Информатика и вычислительная техника») юйренирге сюйгенлеге жерле кёбюрек берилликдиле. Медицина окъуу юйледе да алай боллукъду. Окъуучу андан ары аспирантурада бардырыргъа сюйген жаш адамланы да насыплары тутарыкъды - илму планы кандидатларын хазырларыкъ жерле, озгъан жылдагъыладан эсе, 2355-ге кёбейирикдиле.

Кертиди, чиновникледе ол тюрлю мадарладан хайыр чыгъарыкъ болурму деген гурушхалыкъ барды. Статистикада айтылгъанына кёре, диссертацияны къорууларгъа шёндюгю аспирантланы жаланда хар ючюнчюсю сюерикди. Башхалары уа илмугъа аскер кёллюкъгъа барыр болжалларын артха созар неда общежитде бир отоу алыр ючюн барадыла.

Бюджет жерледе окъургъа ненча адамны аллыкъдыла

Окъуу юйле	2008 жылда	2009 жылда
Училищеле	159 945	156722
Техникумла	300 195	289 742
Вузла	527 035	524 410
Аспирантура	25 631	27 986
Докторантура	1341	1428
Ординатура	4635	5760
Интернатура	7516	9600
Тыш къыраллы студентле	7761	9104

«Комсомольская правда» газетден.

КъМР-ни прокуратурасында

Кезиюнде иш хакъ тёлемегенди

Къабарты-Малкъарны прокурору Нальчикде «Гидрометаллург» ачыкъ акционер обществону оноучусун заманында иш хакъ тёлемегени ючюн административ жууапха тартырыгъа деп иш ачханды. Бюгюнлюкде заводну иш хакъ тёлеуде борчу 4 миллион сомдан кёпдю.

Предприятияда урунуу законодательствогъа кёп бузукълукъла этилип тургъанлары юсюнден К. деген биреулен тарыкъгъанды. Анда прокурор тинтуле бардырылгъанда, 2008 жылда 25-чи декабрьге дери кезиуте предприятины 556 ишчисине быйыл нюябрь айда 4,2 миллион сом иш хакъ тёлемегени тохташдырылгъанды.

Андан сора да, отпускагъа чыкъгъан адамгъа ахча солуп башлагъандан сора юч кюнден сора тёлене эсе, ишден кеттен адамгъа тёленирик битеу ахча ол ишден кеттен кюнден кеч берилле эсе, РФ-ну Урунуу кодексини 136-чы статьясыны 9-чу кесегини, 140-чы статьясыны изленлерине бузукълукъ этиледи.

РФ-ни Административ право низамгъа бузукълукъ этиуню кодексини 5.27-чи статьясыны 1-чи кесегине тийишлиликде аллай бузукълукъла ючюн административ жууапха тартырыгъа деп иш ачылгъанды эм урунуну къыралы инспекциясына жиберилгенди.

КъМР-ни Прокуратурасыны пресс-службасы.